НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

На правах рукопису

Шинкарук Василь Дмитрович

ДИСКУРСИВНІ ВИСЛОВЛЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Спеціальність: 10. 02. 01 - українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1996

ЛННБ України ім.В.Стефаника
00759774 ($)

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі сучасної української мови Чернівецького державного університету ім. Ю Федьковича

Науковий керівник — доктор філологічних наук, професор Н. В. Гуйванюк

Офіційні опоненти — доктор філологічних наук, професор Н. М. Сологуб

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Є. А. Карпіловська

Провідна установа — Рівненський державний педагогічний інститут

Захист дисертації відбудеться " 21 " травня 1996 р. о 14^{00} годині на засіданні спеціалізованої ради Д.01.94.01 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук при Інституті української мови НАН України (252001, Київ-1, вул. Грушевського, 4).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні та Інституту української мови НАН України.

Автореферат розіслано "11" квітня 1996 р.

Учений секретар спеціалізованої ради
кандидат філологічних наук Б. М. Ажнюк

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ДВ-34.568

Опис синтаксичних одиниць у їх системних взаємозв'язках становить першорядне завдання синтаксису. Спостереження над функціонуванням синтаксичних одиниць у сфері зв'язного мовлення уможливлює узагальнення їх модифікацій як наслідку процесу структурування (синтаксування).

Донедавна найвищою одиницею мови і мовлення вважалося речення. Проте такий підхід не забезпечував ні теоретичного вивчення процесу мовного спілкування, ні виконання практичних завдань підвищення культури мовлення. В останні десятиріччя все частіше увагу лінгвістів привертає сам механізм виникнення синтаксичних одиниць як у сфері мови, так і в сфері живого спілкування, а також характер взаємодії та динаміки обох сфер.

У сучасній українській мові, особливо в мові художніх творів та публіцистики, досить поширені синтаксичні конструкції, що становлять поєднання декількох предикативних одиниць чи їх частин, які оформляються в тексті як окремі речення, у традиційному його розумінні "від крапки до крапки", за смислом і граматично вони тісно пов'язані одне з одним і легко можуть бути об'єднані в одну комунікативну одиницю - просте чи складне речення.

Висловлення як комунікативна реалізація граматичного речення може мати декілька виявів у зв'язному мовленні (тексті), тому поняття речення і висловлення не збігаються. Речення досить часто не є самостійною комунікативною одиницею, а лише частиною більшого синтаксичного цілого, набуваючи при цьому додаткових функцій, а саме тих ознак, які сигналізують про його неізольованість. Граматичне речення як ізольована "самодостатня" одиниця мови, побудована за певною структурною схемою з необхідних конститутивних елементів, не збігається з реченням-висловленням, видозміненим у зв'язку з ситуацією мовлення, з актуалізацією певних компонентів при його реалізації та з його "сусідством" з іншими мовленнєвими структурами, тобто у процесі текстової взаємодії речень. Текст як цілісна комунікативно-виразова одиниця членується за законами, властивими безпосередньо акту мовлення. З погляду функціональної граматики, саме текст є реальним ґрунтом опису граматичних і комунікативних особливостей мовних одиниць, оскільки він детермінує форми в тих чи інших варіантах їх вияву.

Поглиблений аналіз формально-граматичної і семантичної природи синтаксичних одиниць, що здійснюється останнім часом в українському мовознавстві В. М. Русанівським, І. Р. Вихованцем, К.Г.Городенською, О. К. Безпояско, С. Я. Єрмоленко та ін. з урахуванням функціонально-комунікативних характеристик мовних засобів, а також референційно-денотативна концепція семантики речення, представлена у працях Т. П. Ломтєва, В. Г. Гака, О. В. Падучевої, Н. Д. Арутюнової, В.І.Кононенка та ін., поставили на часі потребу по-новому висвітлити і

проблему текстових поєднань речень - *дискурсивних висловлень*, які і стали *об'єктом дисертаційного дослідження*.

Дослідження дискурсивних висловлень як окремих функціонально-мовленнєвих одиниць в плані їх формально-семантичних кореферентних співвідношень з граматичними простими та складними реченнями спеціально ще не провадилося, хоч на важливості вивчення цього питання як складової частини дослідження процесу розвитку синтаксичної системи мови наголошується, зокрема, в "Русской грамматике" (1980 р.), де зазначається, що синтаксичні одиниці перебувають у взаємних співвідношеннях на формально-граматичному, семантичному та комунікативному рівнях.

Актуальність дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно відображає один з аспектів загальної лінгвістичної проблеми - системного аналізу синтаксичних одиниць з боку їх структури та семантики, зокрема, з'ясування, в який спосіб конкретний формальний зразок співвідноситься з іншим, яке місце він займає в синтаксичній системі мови. У зв'язку з цим актуальним є комплексний аналіз дискурсивних висловлень у системі одиниць української мови з урахуванням різноманітності їх структури, семантики, функціональних та комунікативних характеристик. Саме такий підхід забезпечує глибоке вивчення функціональних можливостей синтаксичних форм і конструкцій, використання їх на практиці.

Методологічно дослідження грунтується на врахуванні діалектичної єдності мови і мислення, мови і мовлення, форми і змісту мовних одиниць, динамічного характеру синтаксичної системи української мови в цілому.

Мета дослідження - обгрунтувати статус дискурсивного висловлення як комунікативної одиниці, що реалізується в тексті у формі поєднань сегментованих компонентів з різним ступенем актуалізації, проаналізувати типи дискурсивних висловлень з урахуванням їх системного характеру та багатоаспектності в плані синтаксичної номінації.

Мета дослідження передбачала розв'язання таких завдань :

1) уточнити зміст і категоріальний статус дискурсивного висловлення як комунікативної одиниці;
2) проаналізувати кореферентні співвідношення дискурсивних висловлень з простими, простими ускладненими, складними та складними багатокомпонентними граматичними реченнями;
3) подати кореферентні співвідношення дискурсивних висловлень як номінативні ряди, репертуари кореферентних репрезентантів тієї чи іншої ситуації дійсності або її фрагмента;
4) визначити та проаналізувати основні типи дискурсивних висловлень у комунікативному синтаксисі української мови.

Методи дослідження. При системно-комплексному підході до проблеми дискурсивного висловлення як основний використовується описовий метод. Крім того, автор послуговувався методами зіставлення, компонентного аналізу, трансформування та ін.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній запропоновано системний, комплексний підхід до вивчення дискурсивних висловлень, співвідносних з цілісною синтаксичною одиницею - граматичним реченням. Уперше в українському мовознавстві на широкому фактичному матеріалі української новелістики досліджені дискурсивні висловлення як варіанти комунікативної реалізації граматичного речення, встановлені типи дискурсивних висловлень.

Теоретичне й практичне значення роботи. Аналіз дискурсивних висловлень дав змогу глибше пізнати своєрідність їх системної організації, з'ясувати особливості граматичної семантики, потенційні функціональні й стилістичні можливості в плані виявлення національної специфіки українського синтаксису. Своїми висновками дисертаційне дослідження збагачує теорії синтаксичної семантики, синтаксичної номінації, синтаксичної сегментації фрази, комунікативного та функціонального синтаксису. Системний аналіз співвідносних конструкцій (дискурсивних висловлень і висловлень - граматичних речень) послужить основою для поглибленого оволодіння синтаксичним багатством рідної мови. Основні теоретичні положення дисертації та використаний у ній великий фактичний матеріал, що всебічно відображає функціонування дискурсивних висловлень, мають безпосередній вихід у практику викладання української мови у школі та вузі, а також можуть бути використані у процесі написання підручників та навчальних посібників.

Матеріалом дослідження стали спеціально дібрані й систематизовані вибірки фактичного матеріалу з української новелістики кінця XIX - початку XX століття - з творів О. Кобилянської, Ю. Федьковича, В. Стефаника, Л.Мартовича, Н. Кобринської, А. Чайковського, М. Коцюбинського, Марка Черемшини, О. Пчілки, С. Коваліва, Д. Марковича, Дніпрової Чайки, Т. Бордуляка, М. Грушевського, М. Дерлиці, С. Яричевського, Грицька Григоренка, К. Гриневичевої, У. Кравченко, а також найвизначніших новелістів нашого часу - А. Головка, Ю. Яновського, І.Сенченка, Г. Косинки, Ю. Збанацького, О. Гончара, Є. Гуцала, Г. Тютюнника, Р.Іваничука, І. Чендея, Б. Харчука та ін. Обмеження фактичного матеріалу в основному новелістичним жанром зумовлене його специфікою, а саме тим, що мові новел характерне виділення деталей, лаконізм і економність виражальних засобів. Напруженість дій, філософська заглибленість, психологічність настроїв досить часто передається у новелістичній мовно-художній канві за допомогою дискурсивних висловлень, більшість з яких є стилістично позначеними, тобто мають у своїй інформативній структурі додаткові стилістичні відтінки.

На захист виносяться такі положення:

1. Дискурсивне висловлення є одним із варіантів комунікативної реалізації граматичного речення, результатом сегментованого структурування речення з урахуванням конситуації мовлення, комунікативної перспективи і прагматичних інтенцій мовця - автора, творця конкретного висловлення.
2. Поняття дискурсивного висловлення тісно пов'язане з актуальним членуванням речення, з поняттям актуалізації, що реалізується інтонаційно - пунктуаційною переривністю синтаксичних зв'язків між окремими компонентами чи частинами висловлення. Засобами актуалізації є парцеляція, синтаксична сегментація, словопорядок, інтонація та приєднувальний зв'язок. Препозитивна, інтерпозитивна та постпозитивна актуалізація компонентів у дискурсивному висловленні є способом смислового навантаження додатковими відтінками значень (виділення, уточнення, доповнення, оцінки тощо).
3. Дискурсивне висловлення - цілісна одиниця тексту, один з різновидів складного синтаксичного цілого (надфразної єдності), що має параметри синтаксичної одиниці, її структури та семантики.
4. В основі виділення дискурсивного висловлення в окрему цілісну комунікативну одиницю лежить *кореферентність* (комунікативно-функціональна еквівалентність) з цілісною синтаксичною одиницею-граматичним реченням. У результаті варіантного структурування одиниць спілкування у зв'язному мовленні (і в тексті) виділяється основний тип кореферентних співвідношень дискурсивних висловлень з граматичними цілісно оформленими реченнями - комунікативно-актуалізаційний.
5. Дослідження дискурсивних висловлень у синтаксисі повинно базуватися на комплексному підході з урахуванням структурних, семантичних, функціональних та комунікативних характеристик синтаксичних одиниць як знаків номінації. Дискурсивна номінація подій - це номінація у формі сегментованого висловлення, співвідносного з простим, простим ускладненим, складним та складним багатокомпонентним реченнями.

Апробація роботи. Основні положення роботи обговорювалися на засіданні кафедри сучасної української мови Чернівецького державного університету ім. Ю. Федьковича, на засіданні відділу граматики Інституту української мови НАН України. Наукові доповіді з теми дисертації виголошувалися на всеукраїнських та регіональних (Черкаси, 1988; Ворошиловград, 1988; Чернівці, 1988, 1990, 1994, 1995, 1995) наукових конференціях. З теми дисертації опубліковано 7 праць.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів (розділ І. "Дискурсивні висловлення, кореферентні з граматичним формально-елементарним (простим) реченням"; розділ ІІ. "Дискурсивні висловлення, кореферентні з граматичним простим ускладненим реченням"; розділ ІІІ. "Дискурсивні висловлення, кореферентні з граматичними складними реченнями"; розділ ІV. "Дискурсивні висловлення, кореферентні зі складними багатокомпонентними реченнями"), висновків, списку використаної літератури, списку джерел та додатків.

У вступі обгрунтовано актуальність і новизну дисертаційної роботи, сформульовано її основні теоретичні й методологічні засади, визначено об'єкт, матеріал, мету та основні завдання дослідження, його теоретичне й науково-практичне значення, подано основні теоретичні положення, які виносяться на захист.

У першому розділі "Дискурсивні висловлення, кореферентні з граматичним формально-елементарним (простим) реченням" обгрунтовується поняття про кореферентні співвідношення дискурсивних висловлень з граматичним формально-елементарним (простим) реченням, визначаються актуалізовані компоненти, їх позиція у структурі дискурсивного висловлення, аналізуються типи дискурсивних висловлень з препозитивним та постпозитивним актуалізованим компонентом (з "називним уявлення", "інфінітивом уявлення", з актуалізованими головними і поширюючими членами речення, з актуалізованим питальним компонентом).

Другий розділ присвячений аналізові дискурсивних висловлень, у структурі яких наявні ускладнюючі актуалізовані компоненти, що входять у сурядний ряд словоформ, є напівпредикативною чи уточнюючою конструкцією, вставленим компонентом тощо. Окремо виділяються дискурсивні висловлення з актуалізованими кличними модифікаціями, що кореферентні з граматичними реченнями, структура яких ускладнена звертанням.

У третьому розділі розглядаються дискурсивні висловлення, кореферентні з граматичними складними реченнями - складносурядними, складнопідрядними та реченнями з недиференційованим зв'язком, визначаються основні типи дискурсивних висловлень цього різновиду за структурою та семантикою. Встановлено, що між дискурсивними висловленнями та складними граматичними реченнями немає прямої відповідності. Не всі типи складних речень підлягають синтаксичній актуалізованій сегментації. Співвідносність дискурсивних висловлень з граматичними складними реченнями (їх кореферентність) залежить від таких понять, як відкритість / закритість, розчленованість / нерозчленованість структури складного речення, а також від ступеня смислової і граматичної залежності предикативних одиниць у складній синтаксичній єдності.

У четвертому розділі "Дискурсивні висловлення, кореферентні зі складними багатокомпонентними реченнями" досліджуються моделі складних багатокомпонентних дискурсивних висловлень, встановлюються їх відношення до мови і мовлення, характеризуються синтаксичні зв'язки та семантико-синтаксичні відношення між компонентами цих конструкцій.

У висновках узагальнюються результати дослідження.

Основні положення дисертації

З метою дослідження структурних, семантичних та прагматичних виявів реального речення у тексті в дисертації вводиться поняття *дискурсивного висловлення*. Текст-дискурс як сфера функціонування висловлення дає змогу врахувати мовленнєву ситуацію, авторизацію з боку мовця, різноманітні прагматичні параметри мовлення, взаємозв'язок об'єктивних та суб'єктивних факторів тощо. Тут чітко простежується асиметрія між планом вираження і планом змісту, між висловленням-реченням і висловленням-комунікатом, тобто висловленням, що не має певного граматичного зразка, а також висловленням-надфразною єдністю.

Дискурсивне висловлення становить один з різновидів надфразної єдності і є окремою комунікативною одиницею, яка в дисертації розглядається як сегментована комунікативна реалізація граматичного речення.

Аналіз дискурсивних висловлень у мові новелістів XIX-XX ст. вказує на активне їх використання в художньому та усно-розмовному стилях української мови. Спостереження над фактичним матеріалом дають змогу зробити ряд висновків та узагальнень про синтаксичну природу дискурсивних висловлень як комунікативної одиниці, а також про особливості їх структури та семантики, стилістичних параметрів функціонування тощо.

Характерною ознакою дискурсивного висловлення є сегментація, тобто переривність синтаксичних зв'язків між компонентами, що входять до його складу. Іншими словами, дискурсивне висловлення є наслідком синтаксичної сегментації. Отже, *дискурсивне висловлення - це сегментована комунікативна реалізація простого чи складного висловлення, кореферентного з відповідним граматичним реченням.*

В основі виділення дискурсивного висловлення як окремої цілісної комунікативної одиниці лежить його формально-семантична (кореферентна) співвіднесеність з граматичним реченням. *Кореферентними вважаються конструкції, що мають співвідносні референтні значення, тобто об'єднані спільним референційним смислом.* Кореферентність забезпечується однаковим лексичним складом співвідносних одиниць.

Співвідношення текстових поєднань - дискурсивних висловлень, які є сегментованими комунікативними реалізаціями граматичних одиниць та цілісних одиниць - граматичних речень, становлять окремий різновид кореферентних співвідношень - *комунікативно-актуалізаційні співвідношення.*

Дискурсивне висловлення - це різновид складного синтаксичного цілого (надфразної єдності), тобто текстове поєднання тематично об'єднаних декількох предикативних одиниць чи їх частин. Вони є засобами вираження того самого референтного значення, що і співвідносні з ними граматичні прості, складні чи багатокомпонентні речення, функціонують безпосередньо у зв'язному мовленні.

Дискурсивні висловлення і граматичні цілісні одиниці як співвідносні засоби вираження спільного інформативно-референційного смислу відрізняються різним рівнем ремо-тематичного членування, різною композиційною структурою, різним ступенем актуалізації окремих компонентів у межах фрази, структурною редукцією функтивів зв'язку тощо.

Мовленнєва реалізація висловлення, зумовлена тектонікою (лінійним розгортанням), може бути представлена варіантами синтаксування (структурування) тієї самої номінації подій, що не збігається з граматичним реченням, тобто охоплювати інтеграцію декількох предикативних одиниць чи їх частин, які становлять надфразну єдність.

Кореферентність синтаксичних одиниць є однією з важливих, характерних рис, що проявляється на декількох рівнях їх аналізу: 1) на формальному (структурному) рівні (як співвідношення структурних схем чи моделей); 2) на семантичному рівні (як співвідношення висловлень з однаковою семантичною структурою); 3) на функціональному рівні (як функціонально-еквівалентні співвідносні форми та конструкції); 4) на комунікативному рівні (як співвідносні одиниці з різним ремо-тематичним та актуалізаційним членуванням).

Кореферентність дискурсивних висловлень безпосередньо пов'язана з *актуалізацією*, тобто із співвіднесенням потенційного (віртуального) мовного знака з дійсністю, з пристосуванням віртуальних номінативних знаків до потреб даної мовленнєвої ситуації за допомогою відповідних актуалізаторів. Актуалізаторами є насамперед експліцитні (лексичні, морфологічні, словотворчі) засоби вираження мовнореферентних значень та імпліцитні (як, наприклад, інтонаційне виділення тих чи інших значень або словопорядок та логічний наголос). У дискурсивних висловленнях актуалізація здійснюється *сегментацією, закріпленою на письмі пунктуаційно*. Актуалізація має декілька різновидів. Зокрема, у дискурсивному висловленні виділяється *препозитивна, інтерпозитивна та постпозитивна* актуалізація компонентів - окремих предикативних одиниць чи їх частин. Актуалізація є способом смислового навантаження додатковими відтінками значень окремих компонентів дискурсивного

висловлення. Засобами актуалізації є *синтаксична сегментація, словопорядок, інтонація, парцеляція та приєднувальний зв'язок.*

Суть синтаксичної категорії парцеляції в дискурсивному висловленні полягає *у виділенні певного відрізка цілісного висловлення в окрему, відносно самостійну його частину, яка, однак, не порушує синтаксичного й структурного зв'язку з базовою частиною висловлення.* Парцеляція безпосередньо пов'язана з структурою дискурсивного висловлення, з так званим "оранжуванням смислів" чи видозміною його функціональної перспективи. В основі парцеляції як синтаксичного процесу актуалізованого членування фрази лежить об'єктивна здатність мови за допомогою прийомів членування тексту здійснювати реалізацію комунікативного завдання, напр.: Колись тут стояв вітряк. *Могутній, ветхий, шестикрилий* (Ю.Збанацький) // Колись тут стояв вітряк, могутній, ветхий, шестикрилий // Колись тут стояв могутній, ветхий, шестикрилий вітряк.

Приєднувальний зв'язок у дискурсивних висловленнях використовується передусім при парцеляції кінцевих компонентів, що передають доповнення до основного повідомлення після його висловлення. За цієї умови особливо посилюється інформативна значимість приєднувальних компонентів. Пор.: Наздожену. На автобусній зупинці (Ю. Збанацький) // Наздожену на автобусній зупинці.

У дискурсивному висловленні фіксується п'ять способів приєднувального зв'язку: 1) безсполучниковий; 2) за допомогою сполучників сурядності або підрядності; 3) за допомогою відносних займенників чи прислівників (типу *такий, так, там* і под.); 4) за допомогою приєднувальних часток; 5) за допомогою лексичних повторів. Приєднання як особливий тип семантико-синтаксичного зв'язку виявляється і в граматичному реченні, однак актуалізований приєднувальний зв'язок, закріплений пунктуаційно, має місце лише в дискурсивному висловленні, складній семантичній та інтонаційній єдності з актуалізаційною паузою для виділення особливо важливих в інформативному плані компонентів.

Дискурсивна номінація подій - це номінація насамперед у формі сегментованого висловлення. Сегментами можуть бути як компоненти формально-елементарного, так і складного висловлення, а також предикативні одиниці складних безсполучникових поєднань та багатокомпонентних синтаксичних конструкцій. За конструктивними ознаками (характером зв'язку на різних рівнях членування, характеристикою актуалізованих компонентів та ін.), а також кореферентними співвідношеннями з граматичними реченнями встановлюються такі типи дискурсивних висловлень: дискурсивні висловлення, кореферентні з граматичним формально-елементарним (простим) реченням; дискурсивні висловлення, кореферентні з граматичним простим ускладненим реченням; дискурсивні висловлення, кореферентні з граматичними складними реченнями,

дискурсивні висловлення, кореферентні з складними багатокомпонентними реченнями.

У мовленні, як свідчить матеріал, кожен тип дискурсивних висловлень має різні форми його реалізації, які відзначаються певними особливостями як з боку семантичного їх наповнення, так і з боку структурно-граматичного вираження та комунікативних аспектів, що розкривають широкі виражальні можливості синтаксичної системи мови.

В основу виділення типів дискурсивних висловлень покладено передусім формально-граматичні ознаки, а також семантико-синтаксичні відношення між частинами та компонентами дискурсивного висловлення. Характер синтаксичного зв'язку актуалізованого компонента з основним висловленням служить критерієм встановлення кількості різновидів дискурсивних висловлень.

До дискурсивних висловлень, кореферентних з граматичним формально-елементарним (простим) реченням, належать текстові поєднання речень з актуалізованими компонентами, пунктуаційно відділеними від іншої базової частини висловлення. За співвіднесеністю з граматичними реченнями-висловленнями виділяються такі типи дискурсивних висловлень: *1) з актуалізованим препозитивним компонентом; 2) з актуалізованим постпозитивним компонентом.* Дискурсивні висловлення з актуалізованим препозитивним компонентом в свою чергу поділяються на:

- висловлення з початковим сегментованим компонентом - "назівним уявлення";
- висловлення з початковим сегментованим компонентом - "інфінітивом уявлення";
- висловлення з актуалізованим сегментованим препозитивним компонентом - підметом;
- висловлення з актуалізованим сегментованим препозитивним компонентом - присудком;
- висловлення з актуалізованою препозицією поширюючих членів речення;
- висловлення з актуалізованою сегментованою препозицією питального компонента.

У дискурсивному висловленні з початковим сегментованим компонентом - "назівним уявлення" простежується корелятивний зв'язок з займенником чи дублюючим (редуплікованим) іменником у наступній частині висловлення, напр.: *Дикі Карпати*! Вона знала *їх* горду красу... (О. Кобилянська) // Вона знала їх, диких Карпат, горду красу // Вона знала горду красу диких Карпат. Конструкції з "назівним уявлення" та "інфінітивом уявлення" є не самостійною, а сегментованою препозитивною частиною дискурсивного висловлення.

Актуалізований препозитивний компонент - *присудок* у дискурсивному висловленні виражається спеціалізованими для присудкової

функції дієслівними формами. Препозитивний простий дієслівний присудок - найтиповіша форма актуалізованого сегментованого компонента дискурсивного висловлення, напр.: Не поверну. Минулого ніколи я не поверну (А. Чайковський) // Я не поверну минулого ніколи.

Відповідно до синтаксичної функції головного члена речення *підмет* займає препозицію у лінійній реченнєвій послідовності слів. Отже, типовим є розташування актуалізованого підмета в абсолютному початку дискурсивного висловлення. Напр.: *Чабанисько*. Стоїть в леваді під лісом (О. Кобилянська) // Чабанисько стоїть в леваді під лісом.

Актуалізовані поширюючі члени речення об'єктного, означального чи обставинного типу, що увиразнюють частково окреслений зміст дискурсивних висловлень, надаючи їм небхідної значеннєвої викінченості, використовуються значно частіше, ніж головні члени речення. Напр.: В рейс! Хоча б в останній... (О. Гончар) // Хоча б в останній рейс!... (препозитивний обставинний просторовий поширювач); Огірочки. Начпостач не позбирав (О. Гончар) // Начпостач не позбирав огірочки (препозитивний поширювач об'єктного типу).

Комунікативне завдання дискурсивних висловлень *з сегментованим питальним компонентом* полягає не в передаванні інформації, як у розповідних висловленнях, а в прагненні отримати потрібну інформацію, напр.: *Крейсер*? Звідки *він* взявся? (О. Гончар) // Звідки крейсер взявся? Актуалізація, зосереджена на конкретному компоненті питального висловлення, підсилює значення питальності.

Постпозитивна актуалізація компонентів у дискурсивних висловленнях здійснюється за допомогою парцеляції. Вони поділяються на:

- дискурсивні висловлення з актуалізованими постпозитивними головними членами;
- дискурсивні висловлення з ак'туалізованими постпозитивними поширюючими членами речення.

Актуалізоване виділення головних членів речення - *підмета чи присудка* - у мові творів досліджуваних письменників зумовлене характером розповіді, в якій виникає потреба доповнити зміст першого компонента дискурсивного висловлення, щоб зосередити увагу саме на другій її частині, напр.: Ще був попереду на шляху його гіркої долі. *Камінь спотикання* (Л. Мартович) // Камінь спотикання ще був попереду на шляху його гіркої долі; І цей увесь світ в моїх очах. Тріпоче - міниться (А. Чайковський) // І цей увесь світ тріпоче - міниться в моїх очах.

Найчастіше спостерігається в дискурсивних висловленнях максимальна актуалізація означальних поширюючих членів речення, рідше - об'єктного та обставинного типу. За своїм змістом приєднувальні компоненти *означального типу* найбільше залежать від контексту, а саме - від змісту і будови попереднього, структурно основного речення. З ним вони пов'язуються так щільно, що окремо сприймаються як абсолютно недо-

статні в змістовому відношенні, напр.: Все своє життя дід думав про коня. *Свого власного* (Ю. Збанацький) // Все своє життя дід думав про свого власного коня.

Дискурсивні висловлення з актуалізованим постпозитивним компонентом *об'єктного типу* є важливим засобом доповнення дії головної частини висловлення окремими деталями, що створюють ширше уявлення про особу, предмет чи явище, напр.: Грали коло них у сопілку. *Різні пісні* (О. Кобилянська) // Грали коло них у сопілку різні пісні.

Приєднувальні компоненти *обставинного типу*, які виділились окремо, доповнюють значення присудка, граматичної основи чи змісту висловлення в цілому, напр.: Треба було відступати. *І якомога швидше.* (Ю. Збанацький) // І якомога швидше треба було відступати; Я пішов би за нею. *На край світу...* (Ю. Збанацький) // Я пішов би за нею на край світу...

Дискурсивне висловлення, кореферентне з граматичним простим ускладненим реченням, являє собою неелементарну мовленнєву синтаксичну одиницю з ускладнюючим, актуалізуючим засобом, у структурі якого виділяється основне елементарне речення і вторинний сегментований компонент, що за походженням є сурядним рядом словоформ, напівпредикативною конструкцією, звертальною конструкцією та вставленим компонентом. Воно об'єднує два різновиди:

1) дискурсивні висловлення *з актуалізованим препозитивним компонентом* (кореферентні з граматичним простим реченням, ускладненим звертанням);
2) дискурсивні висловлення *з актуалізованим інтерпозитивним та постпозитивним компонентом*. Останній в свою чергу охоплює:
   - дискурсивні висловлення, кореферентні з граматичним простим реченням, ускладненим вставленими конструкціями;
   - дискурсивні висловлення, кореферентні з граматичним простим реченням, ускладненим сурядним рядом словоформ;
   - дискурсивні висловлення, кореферентні з граматичним простим реченням, ускладненим напівпредикативним зворотом.

Дискурсивні висловлення з актуалізованим компонентом-*звертанням* та *кличними модифікаціями* здійснюють актуалізацію переважно за допомогою препозитивної сегментації. В основі її лежить здатність мовця за допомогою прийомів членування тексту здійснювати актуалізацію самого процесу звертання до співрозмовника, що доповнюється авторизацією (ставленням мовця до співбесідника). Звертальний компонент у структурі граматичного речення (на початку, в середині чи в кінці) не позначений актуалізацією цього значення. Тому можна говорити про їх формально-семантичні співвідношення та кореферентність з дискурсивними висловленнями, напр.: *Люба тітко*! Доброго ранку вам (О. Кобилянська) // Люба тітко, доброго ранку вам; Сину мій, золото

моє, соколе мій! Не бери удовиці! (Ю. Федькович) // Сину мій, золото моє, соколе мій, не бери удовиці!

Дискурсивні висловлення з актуалізованим компонентом, співвідносним з *вставленою конструкцією*, здійснюють актуалізацію за допомогою інтерпозитивної чи постпозитивної сегментації. Однак найбільш продуктивною в досліджуваному матеріалі є постпозитивна сегментація, напр.: А вічні зорі усе сіяли над ними. *Хто би знав прочитати, що там написано!...* (Ю. Федькович) // А вічні зорі усе сіяли над ними, - хто би знав прочитати, що там написано!... // А вічні зорі (хто би знав прочитати, що там написано!...) усе сіяли над ними.

Дискурсивні висловлення, кореферентні з граматичним реченням, *ускладненим сурядним рядом словоформ*, різноманітні, становлять певне коло варіантів зв'язку, відображають кореферентні співвідношення, які базуються на кореляції висловлень з різним ступенем актуалізації фрагментів повідомлення про ту саму ситуацію дійсності, виділяючи сурядні ряди головних чи поширюючих членів речення. Наприклад, актуалізований постпозитивний *сурядний ряд присудків* подає додаткове повідомлення до основного, виражаючи одночасно відтінки уточнення, пояснення, емоційно-експресивної оцінки тощо, напр.: Я не сиділа. *Робила і служила, чарувала*, бо була сила (О. Кобилянська) // Я не сиділа, *а* робила і служила, чарувала, бо була сила.

Сурядний ряд підметів розширює комунікативний зміст дискурсивного висловлення, називаючи декілька осіб чи предметів, що мають однакове відношення до дії чи іншої предикативної ознаки, вираженої присудком, або ж їм властивий уточнюючий характер, як-от: Аби мені тут зараз була *всячина* на столі ліпше, як у якого царя! *І препишні їди, і годовані вина, і горівка для мене добра оковита, і все!* (Ю. Федькович) // Аби мені тут зараз була всячина на столі ліпше, як у якого царя: і препишні їди, і годовані вина, і горівка для мене добра оковита, і все!

Дискурсивні висловлення з сурядним рядом головних членів утворюють єднальні, розділові, рідше протиставні синтаксично однорідні ряди.

Сурядний ряд поширювачів об'єктного типу вживається переважно з пояснювальним членом, показує декілька предметів - об'єктів дії, чим збагачує зміст дискурсивного висловлення, напр.: Там уже застали повну хату людей. *Двох лікарів, цирулика, кількох мужчин, пань, сусідів-міщан...* (Н. Кобринська) // Там уже застали повну хату людей: двох лікарів, цирулика, кількох мужчин, пань, сусідів-міщан...

Сурядний ряд означальних поширювачів у дискурсивному висловленні не тільки ширше характеризує предмет, але й часто надає висловленню експресивності. Найчастіше вживається мінімальний ряд з двох чи трьох поширювачів, напр.: Відси летіли на бабу їздці. *У зелених кабатах,*

з люльками в зубах, на червоних конях (В. Стефаник) // Відси летіли на бабу їздці у зелених кабатах, з люльками в зубах, на червоних конях.

Кореферентні співвідношення на основі *ускладнення напівпредикативністю* пов'язані з явищами відокремлення, тобто з різним ступенем смислового й інтонаційного виділення окремих сегментів. Напівпредикативні звороти (дієприслівникові, дієприкметникові, інфінітивні, прикметникові, субстантивні) характеризуються подвійним характером синтаксичного зв'язку і є сконденсованим вираженням додаткового повідомлення, що в той чи інший спосіб доповнює основне. Напр.: [Це брат, твоя зірка пішла на спад. Авже ж пішла.] Не тільки пішла, а ось і закотилася... *Начадівши на весь район* (Ю. Збанацький) // Не тільки пішла, а ось і закотилася, начадівши на весь район.

Найчастіше надфразну єдність утворюють сегментовані *дискурсивні висловлення, співвідносні з несегментованими складними реченнями як похідні від них*. Відповідно до типів комунікативно-актуалізаційних кореферентних співвідношень з граматичними складними реченнями виділяються такі основні різновиди дискурсивних висловлень:

1) дискурсивні висловлення з сурядним зв'язком;
2) дискурсивні висловлення з підрядним зв'язком;
3) дискурсивні висловлення з недиференційованим зв'язком.

Дискурсивні висловлення з сурядним зв'язком в свою чергу поділяються на такі різновиди:

- кореферентні зі складними реченнями відкритої структури з єднальним значенням;
- кореферентні зі складними реченнями відкритої структури з розділовим значенням;
- кореферентні зі складними реченнями закритої структури зі сполучником *і*;
- кореферентні зі складними реченнями закритої структури із зіставно-протиставними відношеннями;
- кореферентні зі складними реченнями закритої структури з пояснювальними відношеннями;
- кореферентні зі складними реченнями закритої структури з градаційними відношеннями.

Дискурсивні висловлення, кореферентні з складносурядними реченнями відкритої структури *з єднальним значенням*, - це поєднання речень, що сполучаються між собою тематично й інтонаційно як рівноправні, тобто між ними існує координаційний зв'язок, і виражають складну думку або ж подальший розвиток однієї думки іншою, напр.: Інакше не буде нічого з нього. *І* не поможе йому ніщо інше (О. Кобилянська) // Інакше не буде нічого з нього, і не поможе йому ніщо інше.

Характерною особливістю дискурсивних висловлень *з розділовим значенням* є те, що вони утворюються з двох або більше речень, які вира-

жають взаємовиключаючі судження. Для поєднання предикативних одиниць з розділовим значенням у структурі дискурсивних висловлень вживаються актуалізовані сполучники: *або, або...або, чи, чи...чи, то...то, чи то..чи то, не то... не то*, напр.: *Або* най закаменіє. *Або* най її живу рознесуть дикі коні. *Або* най западеться в землю... (О. Кобилянська) // Або най закаменіє, або най її живу рознесуть дикі коні, або най западеться в землю...

Дискурсивні висловлення, кореферентні з складносурядними реченнями *із зіставно-протиставними відношеннями*, є текстовими замкненими конструкціями, які поєднуються актуалізованими сполучниками *а, але, проте, а проте, зате, однак, одначе, так, та(в значенні але)*, напр.: Мороз притиснув дужче. *А* вітер своє робить - не боїться й морозу (Д.Маркович) // Мороз притиснув дужче, а вітер своє робить - не боїться й морозу.

У дискурсивних висловленнях *з пояснювальними відношеннями* використовуються актуалізовані пояснювальні сполучники *тобто* (іноді *цебто* і діал. *себто), а саме*: Очікування мучило й розстроювало її. *Цебто* в такі хвилини вона зверталась до природи (О. Кобилянська) // Очікування мучило й розстроювало її, цебто в такі хвилини вона зверталась до природи.

У дискурсивних висловленнях *з градаційними відношеннями* вказується на наростання якихось подій чи явищ, що оформляється відповідними двомісними сполучниками й аналогами сполучників (*не тільки - але й, не тільки - а навпаки, не те щоб - а, не то що - а* та ін.), напр.: *Не тільки* шкіра, як дубова кора, зісхла на тріску. *Але й* грубі набучнявілі жили держали старі кості в ладі (М. Дерлиця) // Не тільки шкіра, як дубова кора, зісхла на тріску, але й грубі набучнявілі жили держали старі кості в ладі.

Цілу систему семантико-синтаксичних відношень передають дискурсивні висловлення, кореферентні *з складнопідрядними граматичними реченнями - висловленнями*. Вони поділяються на:

- *дискурсивні висловлення, кореферентні зі складнопідрядними реченнями нерозчленованої структури;*
- *дискурсивні висловлення, кореферентні зі складнопідрядними реченнями розчленованої структури (з часовими, умовними, причиновими, допустовими, цільовими, наслідковими, порівняльними та зіставлювальними відношеннями).*

Оскільки основним засобом вираження граматичного значення у складнопідрядних реченнях є сполучники, які в дискурсивних висловленнях є актуалізованими засобами експліцитно виражених семантико-синтаксичних приєднувальних зв'язків, досить чітко простежується їх кореферентність. Більш поширеною у мові творів новелістичного жанру є кореферентність дискурсивних висловлень зі складнопідрядними речен-

нями розчленованої структури. Сегментації фрази підлягають насамперед речення розчленованої структури, оскільки головна і підрядна частини в них зв'язуються факультативно, переважно детермінантним зв'язком.

Дискурсивні висловлення, кореферентні зі складнопідрядними реченнями нерозчленованого типу, зрідка вживаються у творах досліджуваних новелістів (вони становлять, за нашими спостереженнями, 6,4% від загальної кількості дискурсивних висловлень, кореферентних зі складнопідрядними реченнями). Це висловлення з підрядними з'ясувальними відношеннями, в яких сегментована частина вступає в однорідний супідрядний зв'язок з несегментованою, напр.: Вони бачили, як такі самі наємники працювали й тут, в долині. *Як* вони роями вешталися в фабриці й вокруг неї надворі (О. Кобилянська) // Вони бачили, як такі самі наємники працювали й тут, в долині, як вони роями вешталися в фабриці й вокруг неї надворі. Можлива така сегментація і в питальному з'ясувальному реченні, як-от: Я страшно цікава. Що за пригода здавила "музику" її нервів? (О. Кобилянська) // Я страшно цікава, що за пригода здавила "музику" її нервів?

Досить різноманітний системний ряд *часових відношень*, що виражаються дискурсивними висловленнями тієї чи іншої будови, за допомогою актуалізації часового компонента. Виділяються такі їх різновиди: із значенням одночасності дії, часової послідовності, негайності, раптовості, обмеженого часу.

Залежно від конкретного завдання та ситуації повідомлення застосовується сегментоване актуалізоване членування і в складнопідрядному *причиновому* висловленні. В емоційному мовленні, коли робиться психологічна пауза для осмислення причини чи підкреслення неспокою, експресії почуття, причинове складнопідрядне висловлення складається з двох суміжних предикативних одиниць, між якими причиновий зв'язок актуалізується сегментацією причинових сполучників *бо, тому що, оскільки* та ін., напр.: Ось так посидьте ще хвилинок з десять, подержіть тепломір. *Бо* у вас ще й гарячка є (М. Левицький) // Ось так посидьте ще хвилинок з десять, подержіть тепломір, бо у вас ще й гарячка є.

У дискурсивних висловленнях *з умовними відношеннями* сегментовані частини поєднуються сполучниками *якщо, коли, коли б, як, якби, якже, аби, раз* тощо, напр.: Схаменися... *Коли* бога боїшся... (Ю. Федькович) // Схаменися, коли бога боїшся...

Дискурсивні висловлення, кореферентні *з допустовими* складнопідрядними реченнями, не однотипні. У них можуть семантично виражатися різні відтінки допустового значення. Ці висловлення тісно пов'язані з умовними та причиновими, напр.: А отже молодому вчителеві Мицькові не було так. *Хоч* він сам собі роботу придумував...

(Л.Мартович) // А отже молодому вчителеві Мицькові не було так, хоч він сам собі роботу придумував...

Відношення мети складаються на тій основі, що дія головної частини висловлення здійснюється або розуміється як попередня, підготовча до дії - мети, вираженої актуалізованим компонентом. Основним актуалізуючим засобом зв'язку є сполучник *щоб*, хоч можливі й інші сполучникові функтиви (*аби*, *з тим щоб* тощо). Напр.: І все ж вона [смерть] приходить завжди і при тому завчасно. *Щоб* замінити день на вічну темряву (Ю. Збанацький) // І все ж вона [смерть] приходить завжди і при тому завчасно, щоб замінити день на вічну темряву.

Дискурсивні висловлення, кореферентні з *наслідковими* складнопідрядними реченнями, є надфразними єдностями, актуалізовані частини яких вказують на наслідок, що випливає зі змісту головної частини висловлення. Основним засобом вираження наслідкових семантико-синтаксичних відношень є сполучник *так що*, напр.: Накидали на мою могилу купу лаврових вінців. *Так що* можна би ними замістити цілу оранжерею... (С. Яричевський) // Накидали на мою могилу купу лаврових вінців, так що можна би ними замістити цілу оранжерею...

У дискурсивних висловленнях з *порівняльними відношеннями* актуалізований компонент характеризує дію чи іншу предикативну ознаку головного компонента не прямо, а способом порівняння, опосередковано - через її подібність до того, що повідомлено змістом головної частини висловлення, напр.: Недавно вчинився по селах заколот. *Неначе* в тім вулію... (Л. Мартович) // Недавно вчинився по селах заколот, неначе в тім вулію...

Дискурсивні висловлення з недиференційованими відношеннями, на перший погляд, видаються простим поєднанням граматичних речень, що є самостійними синтаксичними одиницями. Однак вони відрізняються від простих поєднань насамперед тематичною єдністю з одночасною актуалізацією кожної предикативної одиниці. Тільки в поєднанні вони становлять єдине дискурсивне висловлення, частини якого або доповнюють одна одну, або становлять незамкнений ряд у відтворенні дійсності, пор.: Це було вночі. Темрява й туман обгорнули темний сонний повітовий городок (Д. Маркович) // Це було вночі, темрява й туман обгорнули темний сонний повітовий городок.

Недиференційованість відношень між частинами дискурсивного висловлення лише формальна. За аналогією до безсполучникових граматичних речень вони поділяються на два різновиди:

1) *дискурсивні висловлення з недиференційованим двобічним відношенням частин* (із значенням перелічення, зіставлення та протиставлення; з умовним, допустовим та часовим значенням);

2) *дискурсивні висловлення з недиференційованим однобічним відношенням частин* (з означальним, з'ясувальним, цільовим, наслідковим значенням, із значенням міри та ступеня, обгрунтування, пояснення).

Дискурсивні висловлення, кореферентні з багатокомпонентними складними реченнями, мають більш розгорнуту тему та рему, передаються цілою серією текстових поєднань речень. Їхні складові предикативні одиниці мають своє комунікативне членування, є мінімальними смисловими відрізками надфразних єдностей.

Дискурсивні висловлення цього типу об'єднують декілька різновидів, а саме:

- з багатокомпонентною сурядністю;
- з сурядністю та підрядністю;
- з підрядністю та сурядністю;
- з складнопідрядною структурною основою;
- з багатокомпонентним недиференційованим зв'язком;
- з безсполучниковим та сполучниковим зв'язком.

Громіздкість структури складних багатокомпонентних речень, оформлених пунктуаційно в єдину синтаксичну одиницю, є показником їх тісного зв'язку з надфразними єдностями - дискурсивними поєднаннями предикативних одиниць як відносно самостійних простих і складних речень, об'єднаних тематично. Порівняймо складне багатокомпонентне речення та один із його можливих комунікативних варіантів у формі дискурсивного висловлення: "Але ж єсть хтось, хто жадає мене, хто хоче моєї розваги, мого слова, мого безпосереднього співчуття - "од серця до серця"; хтось палає зо мною, хтось прагне, хтось тужить за мною, хтось чужий з чужих, що й серед сім'ї своїх кровних і серед кола своїх найдорожчих почуває себе самотньо; бо якою б любов'ю, наче вінком з пахучих квіток, не обгортали б нас, - у кожного з нас є свій окремий, самотній біль; ми всі одинокі, через те, що ніхто, ніхто в світі не зможе уповні, якраз крапля в краплю зрозуміти нашого страждання, нашого болю у повній мірі: він в силу фізичної неможливості або зменшить його або побільшить; а буде це вже не те, не те, не те!.." (Грицько Григоренко) // "Але ж єсть хтось, хто жадає мене. Хто хоче моєї розваги. Мого слова. Мого безпосереднього співчуття. "Од серця до серця". Хтось палає за мною. Хтось прагне. Хтось тужить за мною. Хтось чужий з чужих, що й серед сім'ї своїх кровних і серед кола своїх найдорожчих почуває себе самотньо. Бо якою б любов'ю, наче вінком з пахучих квіток, не обгортали б нас, - у кожного з нас є свій окремий, самотній біль. Ми всі одинокі, через те, що ніхто, ніхто в світі не зможе у повні, як раз крапля в краплю зрозуміти нашого страждання, нашого болю у повній мірі. Він в силу фізичної неможливості або зменшить його або побільшить. А буде це вже не те. Не те. Не те!.." Можливі й інші варіанти авторизованої ко-

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

мунікативної реалізації наведеного складного багатокомпонентного речення у тексті.

Дискурсивне висловлення характеризується вичерпною повнотою змісту та гармонійністю синтаксичної структури, дозволяє глибше пізнати структуру тексту, принципи його організації.

Основні висновки дослідження:

1. Дискурсивне висловлення є одним із варіантів комунікативної реалізації граматичного речення, що являє собою синтаксичну одиницю, яка відповідає певній структурній схемі, певному граматичному зразку простої чи складної будови. Дискурсивне висловлення є результатом сегментованого структурування (синтаксування) граматичного речення у розмовному мовленні з урахуванням конситуації мовлення, комунікативної перспективи та прагматичних інтенцій автора - творця конкретного висловлення.

2. Характерною ознакою дискурсивного висловлення є сегментована переривність синтаксичних зв'язків між компонентами, що входять до його складу.

3. Поняття дискурсивного висловлення тісно пов'язане з актуальним членуванням речення, з поняттям актуалізації, тобто із пристосуванням номінативних знаків до потреб мовленнєвої ситуації. Засобами актуалізації є синтаксична сегментація, словопорядок, інтонація, парцеляція та приєднувальний зв'язок, на письмі - відповідні розділові знаки.

4. Препозитивна, інтерпозитивна та постпозитивна актуалізація компонентів у дискурсивному висловленні є способом смислового навантаження додатковими відтінками значення (виділення, уточнення, доповнення, оцінки тощо).

5. Дискурсивне висловлення - цілісна одиниця тексту, один з різновидів складного синтаксичного цілого (надфразної єдності), що має чітко окреслені параметри синтаксичної одиниці, її структури та семантики.

6. Дискурсивне висловлення є засобом вираження того самого референтного значення, що й співвідносні з ними граматичні прості, складні та складні багатокомпонентні речення. В основі виділення дискурсивного висловлення в окрему цілісну комунікативну одиницю лежить кореферентність (комунікативно-функціональна еквівалентність) з цілісною синтаксичною одиницею - граматичним реченням. У результаті варіантного структурування мовних одиниць спілкування у зв'язному мовленні (і в тексті), виділяється основний тип кореферентних співвідношень дискурсивних висловлень з граматичними реченнями-висловленнями - комунікативно-актуалізаційний.

7. Кореферентними вважаються дискурсивні висловлення та граматичні речення-висловлення, що мають співвідносні референтні значення, тобто об'єднані спільним референційним смислом. Кореферентність забезпечується однаковим лексичним складом співвідносних одиниць.

8. Дискурсивні висловлення і граматичні цілісні одиниці як співвідносні засоби вираження спільного інформативно-референційного смислу відрізняються різним рівнем ремо-тематичного членування, різною композиційною структурою, різним ступенем актуалізації окремих компонентів у межах фрази.

9. Дискурсивна номінація подій - це номінація у формі сегментованого висловлення, актуалізовані частини якого не поривають семантико-синтаксичного зв'язку з базовою частиною висловлення. Структура дискурсивного висловлення пов'язана з так званим "оранжуванням смислів" та видозміною його функціональної перспективи.

10. Дослідження дискурсивних висловлень у синтаксисі повинно базуватися на комплексному підході з урахуванням структурних, семантичних, функціональних та комунікативних характеристик синтаксичних одиниць як знаків номінації.

Використанням дискурсивних висловлень досягається високий ступінь напруженості та динамічності мовлення. Сегментовані актуалізовані компоненти (максимально відокремлені синтагми), виділяючись інтонаційно й пунктуаційно, зупиняють увагу читача на особливо важливих деталях оповіді. Через актуалізовану сегментацію компонентів підкреслюються важливі деталі обстановки, вагомі зовнішні риси людини, визначальні риси її характеру, психічного стану, виділяються дії чи окремі номінації у загальному (цілісному) відображенні дійсності. Дискурсивне висловлення робить текст точнішим і яскравішим, відчутно збагачуючи засоби мовного вираження.

У тексті простежується велика варіативність комунікативних реалізацій речень. Значна кількість дискурсивних висловлень в усному розмовному мовленні, зафіксованому новелістичним жанром, безпосередньо пов'язана з тенденцією до зростання експресивності й суб'єктивно-оцінної виразності виражальних засобів, а також з комунікативно-прагматичними інтенціями мовця. Дискурсивні висловлення становлять одну з особливостей індивідуалізації стилю письменника.

Спостереження над дискурсивними висловленнями розкриває величезні потенційні можливості української мови. Співвідносні форми дають змогу мовцеві передати той чи інший реальний зміст з усіма нюансами, відтінками, відповідно до конкретної комунікативної ситуації. Дослідження комунікативно-актуалізаційної співвідносності дискурсивних висловлень з граматичними реченнями свідчить про спільність їх синтаксичної структури, в якій виявляються однакові синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення на всіх рівнях членування.

Основні положення дисертації викладені в публікаціях:

1. Структура тексту повісті І. С. Нечуя-Левицького "Дві московки" // Збірник тез доповідей республіканської наукової конференції "Творча індивідуальність І. С. Нечуя-Левицького і літературний процес". - Черкаси, 1988. - С.115-117.

2. Лінгвістика тексту оповідання Б.Грінченка "Каторжна" // Збірник тез доповідей республіканської науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження Б. Грінченка. - Ворошиловград, 1988. - С. 154-155.

3. Структура тексту повісті О. Кобилянської "Людина" // Збірник тез доповідей республіканської наукової конференції, присвяченої 125-річчю з дня народження О.Кобилянської. - Чернівці, 1988. - С. 94.

4. Робота над лінгвістикою тексту при вивченні художніх творів (на матеріалі творів О. Кобилянської) // Збірник тез доповідей обласної історико-краєзнавчої наукової конференції. - Чернівці, 1990. - С. 145-147.

5. Синтаксичні способи приєднання в дискурсивних висловленнях (на матеріалі творів О. Кобилянської) // Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 160-річчю від дня народження Ю.Федьковича. - Чернівці, 1994. - С.102-104.

6. Деякі особливості дискурсивних висловлень у мові творів Ю. Федьковича // Збірник матеріалів наукової конференції викладачів, співробітників та студентів, присвяченої 120-річчю заснування Чернівецького університету. - Чернівці, 1995. - С. 113.

7. Проблема дискурсивного висловлення як одиниці синтаксису // Деп. в ДНТБ України 15.02.96 № 577 - Ук. 96. - 26 с.

Шинкарук В. Д. Дискурсивные высказывания в современном украинском языке.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 - украинский язык, Институт украинского языка НАН Украины, Киев, 1996. На правах рукописи.

В диссертации исследуется проблема дискурсивного высказывания как коммуникативной синтаксической единицы, анализируются его структурные и семантические особенности, функциональные типы, прагматический потенциал, транспозиционные возможности, кореферентность с грамматическим простым, сложным и многокомпонентным предложением. В работе излагается своеобразная лингвистическая трактовка дискурсивного высказывания как разновидности сверхфразового единства, функциональной и коммуникативной единицы текста. Дискурсивное высказывание рассматривается как коммуникативная реализация грамматического предложения с различным уровнем актуализации компонентов в виде сегментированных и парцеллированных частей предложения или отдельных предикативных единиц, объединенных тематически.

Shynkaruk V. D. Discourse utterances in Modern Ukrainian.

Dissertation for the attainment of the scientific degree of Candidate of Philology, 10.02.01 - the Ukrainian language, Institut of the Ukrainian language NAS of Ukraine, Kyiv, 1996. Copyright.

The dissertation is devoted fo the investigation of the problem of a discourse utterance as a unit of syntax, analysis of its structural and semantic peculiarities, its functionaltypes, pragmatic potential, transpositional resources, its coreference with grammatically simple, composite and multicomponential sentences. The work dwells on some unique and peculiar linguistic interpretation of a discourse utterance as a variety of a supersegmental unity, a fanctional and communicative segment of a text. A discourse utterance is treated as a communicative realisation of a grammatical sentens with different level of actualisation of its components in the form of segmented and parcelised parts of a sentence or thematically united specific predicative formations.

Ключові слова: лінгвістика тексту, дискурс, дискурсивне висловлення, комунікативний синтаксис, надфразна єдність, кореферентність, актуалізація, актуальне членування речення, синтаксична сегментація, парцеляція, приєднувальний зв'язок.

В. Шинкарук

Підписано до друку 5.04.96.
Формат 60x84/16. Папір друкарський
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 3,08
Обл.-вид. арк. 3,11 Тираж 100 прим.
Зам. 0069

Друкарня видавництва "Рута" Чернівецького держуніверситету
274012 Чернівці, вул. Коцюбинського, 2

445706

Ав 34.568